

VANDA ZABORSKAITĖ

Literatūrologė, viena žymiausių Lietuvos humanistikos atstovių, estetikos, lietuvių literatūros ir kultūros tyrinėtoja, kritikė, eseistė, eilėraščio meno suvokimo pamatų kūrėja, įnešusi reikšmingą indėlį į lietuvių literatūros mokslą.

Gimė 1922 m. gruodžio 24 d. Vaškų miestelyje (Pasvalio r.) Mirė 2010 m. gruodžio 27 d. Vilniuje, palaidota Antakalnio kapinėse.

V. Zaborskaitė 1941 m. baigė Panevėžio gimnaziją. Tais pačiais metais atvyko į Vilnių. 1941–1943 m. studijavo lituanistiką Vilniaus universitete, iki jis buvo vokiečių uždarytas. 1943–1945 m. mokytojavo Panevėžyje. 1946 m. baigė Vilniaus universiteto Filologijos fakultetą, kuriame mokėsi lietuvių filologijos. 1945–1947 m. mokytojavo Vilniaus Salomėjos Nėries vidurinėje mokykloje, 1947–1950 m. mokėsi Lietuvių kalbos ir literatūros instituto aspirantūroje, parašė disertaciją „Maironio poema Jaunoji Lietuva“. Dėl politinės ir literatūrinės atmosferos gynimas buvo neįmanomas. Parengė disertaciją „Kova dėl realizmo lietuvių literatūros kritikoje 1905–1917 metais“, kurią apgynė 1957 m. Mokslų daktaro disertaciją „Maironis (monografija)“ apgynė 1969 m. (1993 m. nostrifikuotas habilituoto daktaro laipsnis). 1950 m. V. Zaborskaitė pradėjo dėstyti Literatūros katedroje, tačiau 1961 m. buvo atleista iš dėstytojos pareigų sovietiniams ideologams „valant“ Lietuvių literatūros katedrą, – jos dėstymas neatitiko tuo metu vyravusiai marksistinei ideologijai. Iki 1962 m. pragyveno versdama Thoro Heyerdahlo „Aku-Aku“. 1962–1971 m. Mokslų akademijos Istorijos institute dirbo moksline bendradarbe. 1971–1994 m. – dėstė Vilniaus pedagoginiame universitete. 1973 m. suteiktas profesorės vardas.

Pedagoginiame institute vėl patyrė ideologinį spaudimą. Skaitomam literatūros mokslo įvadui parašė savo paskaitų konspektus ir, pritarus katedrai, jie turėjo būti išleisti atskirais sąsiuviniais. Pirmas sąsiuvinis išėjo 1978 m. (leido instituto spaustuvė), o antrojo sąsiuvinio tiražas,

rektorius Jono Aničo įsakymu, 1980 m. konfiskuotas ir sunaikintas, nes jame nekalbama apie socialistinį realizmą. Sudaryta komisija lankė ir svarstė profesorės paskaitas.

Prasidėjus Atgimimui, įsitraukė į aktyvią švietimo reformos veiklą ir vadovavo Kultūros ir švietimo ministerijos Ugdymo turinio departamentui, su bendraautoriais parengė svarbius Lietuvos švietimo strategijos dokumentus. 1990 m. išrinkta Mokslų akademijos nare korespondente. Nuo 1988 m. – Lietuvos rašytojų sąjungos narė.

V. Zaborskaitės pirmoji recenzija apie Maironio eilėraščių rinktinę pasirodė 1949 m. V. Zaborskaitė – daugelio kritikos straipsnių, recenzijų, monografijų autorė. Parašė ir išleido šiuos veikalus: monografiją „Realizmo klausimai 1905–1917 metų lietuvių literatūros kritikoje“ (monografija, 1957), kurioje konstatuojamas negausus realizmo tendencijų paplitimas 20 a. amžiaus pradžios lietuvių literatūroje ir kritikoje. Poezijos interpretacijų knygoje „Eilėraščio menas“ (1965, 2002) pateikiama originalios eilėraščio analizės pavyzdžių. Reikšmingame veikle monografijoje „Maironis“ (1968, 1987) detaliai atkurta poeto kultūrinė ir istorinė aplinka, išryškinta kūrybos humanistinės ir estetinės vertybės, esminiai lyrikos bruožai, aptarta jos įtaka lietuvių poezijos raidai. Parašė mokslo populiarinamąją knygą „Šimtas literatūros mįslių“ (1966), mokslinės studijos metmenų knygą „Lietuvių kalba XVII–XVIII a. viešajame gyvenime“ (1976). Sudarė verstinę estetikos ir literatūros teorijos antologiją „Poetika ir literatūros estetika“ (2 d. 1978–1989). sudarė ir parengė: „Skaitiniai“ (mokomoji knyga IX klasei, 1997), „Literatūros kritika, meno kultūra“ (1999), „Estetika; Literatūros etiudai“ (1999), Parengė J. Lebedžio lietuvių literatūros skaitinių vidurinėms mokykloms, parengė V. Mykolaičio-Putino „Raštų“ t. 8–9 (1999). Tyrinėjo senąją lietuvių kultūrą ir parašė monografiją „Prie Lietuvos teatro ištakų: XVI–XVIII a. mokyklinis teatras“ (1981). Parašė vadovėlį aukštųjų mokyklų filologijos specialybės studentams „Literatūros mokslo įvadas“ (1982); vadovėlį vidurinės mokyklos XI–XII klasei „Trumpa lietuvių literatūros istorija“ (2000) atsiminimų apie V. Mykolaitį Putiną, B. Sruogą. „Lietuvių literatūros skaitiniai, 1900–1940“, D.I (kartu su Regina Narkevičiene, 2000), „Lietuvių literatūros skaitiniai, 1900–1940“, D.II (kartu su Regina Narkevičiene, 2001). 2002 m. Vilniaus universiteto biblioteka yra parengusi V. Zaborskaitės bibliografijos rodyklę, kurioje suregistruoti 1949–2002 m. parašyti bei redaguoti, versti, sudaryti ar recenzuoti mokslininkės darbai, taip pat literatūra apie profesorę.

V. Zaborskaitės aštuoniasdešimtmečio proga išleista jos knyga „Tarp praeities ir dabarties“ (2002), kurioje sudėta įvairių rašytojų ir kitų literatūros veikėjų portretai, jos straipsniai ir recenzijos, interviu, Sąjūdžio metų publicistika.

Profesorė išugdė ištisas kartas talentingų pedagogų, aktyviai prisidėjo prie Lietuvos švietimo reformos vykdymo, paliko svarbių humanistikos veikalų, vadovėlių aukštosioms bei

vidurinėms mokykloms, puikios eseistikos bei publicistikos, įsimintinų rašytojų portretų. Straipsniai, recenzijos, monografijos, publicistika visados pasižymėjo išskirtine įžvalga ir pilietiškumu. Už nuopelnus Lietuvai profesorė 1994 m. apdovanota Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Karininko kryžiumi, Lietuvos Nepriklausomybės medaliu (2000 m.), o kaip iškili vilnietė – šv. Kristoforo statulėle (2007).

Cituotinas 2010 m. gruodžio 28 d. interneto dienraščio bernardinai.lt straipsnis „Mirė literatūrologė Vanda Zaborskaitė“: „[...]literatūrologė **Viktorija Daujotytė: apie Profesorę šiandien galima galvoti tik šviesiai ir viltingai**

Su profesore Vanda Zaborskaite yra susijęs visas mano sąmoningas gyvenimas, ta dalis, kuri priklauso literatūros tyrimams, universitetui. Pagaliau kad ir ne tokioms ryškioms humanistinėms pozicijoms.

Aš atėjau į Vilniaus universitetą, kaip tik praėjus porai metų, kai Vanda Zaborskaitė ir kitos jos kolegės buvo pašalintos iš universiteto. Ir netrukus supratau, kokią tuštumą patiriu, ir pirmas mano bandymas tą tuštumą atsiimti – klausymas už uždarytų durų, ką kalba profesorė Vanda Zaborskaitė (dar tada, žinoma, ne profesorė), kai 1966 metais Jurgiui Lebedžiui pasisėkė gauti leidimą, kad ji vyresniam kursui paskaitytų vieną specialų kursą apie Maironį. Tada nebuvo galima taip laisvai vaikščioti, ir aš norėjau bent už uždarytų durų išgirsti jos balsą.

Jos monografija „Maironis“ buvo mano parankinė knyga. Iš tos monografijos aš apskritai mokiausi galvoti apie literatūrą, ir visą laiką, kai ji jau dirbo tą, ne tik pedagoginį, bet Nepriklausomybės metais tokį organizacinį, švietimo darbą, stengiausi kiek galėdama būti paklusni jos idėjų vykdytoja, padėti, kur jai reikėjo. Visada didžiudavausi kiekvienu pavedimu, kurį gaudavau iš jos rankų ir iš jos valios.

Šįryt atsiverčiau „Bernardinus“ – ir dar sykį pasižiūrėjau į jos nuotrauką, ir esu dėkinga, kad būtent šita nuotrauka būdavo puslapyje: seno žmogaus, bet ryžtingų, nesuglebusių bruožų – savito veido, savito žvilgsnio. Ir aš galvoju – „Štai ta atvirybė seno išmintingo žmogaus grožiui.“ Tai, ką ji iki paskutinių savo dienų rašė, kalbėjo, gynė, ir tai, kad galbūt jau paskutiniame savo straipsnyje ji gynė Vincą Kudirką – už tai aš (ne tik aš, be abejo) lieku jai dėkinga, kaip žmogui, kuris visą laiką vykdė savo pareigą kitiems žmonėms ir savo idealams.

Žinau gerai (ji pati man tai sakė) ir apskritai visą laiką žinojau, kad tai buvo gilaus religinio tikėjimo žmogus, tikra krikščionė, bet tai buvo tokia krikščionybė, kuri niekad nesusiaurino kitų žmonių pasaulėžiūrų lauko. Atvirkščiai – atrode, kad iš jos krikščionybės kyla galia ginti kitų ir kitokių žmonių buvimą, idėjas, ir jos įsipareigojimas pareigai ir kitų žmonių laisvei, kitų žmonių buvimui – tai yra tokie išskirtiniai žmogaus bruožai, tokia išskirtinai talentinga ir išskirtinai turtinga

buvo to žmogaus prigimtis, kad apie ją šiandien galima galvoti tik šviesiai ir viltingai. Išgyventi šitokį amžių, išlikti šviesaus darbingerio proto, iki paskutinių dienų matyti, suprasti, kalbėti – man atrodo, tai galimybė patirti pačią didžiausią malonę, kuri apskritai gali būti žmogui prieinama.“

Išleista atsiminimų knyga „Autobiografijos bandymas: literatūra, atsiminimai, publicistika“(2012), pirmojoje knygos dalyje pačios autorės beveik baigta autobiografija, o antrojoje – knygos sudarytojos įdukros Virgilijos Stonytės iššifruoti pasakojimai iš magnetofono įrašų, vasaromis darytų Tetervose, sodyboje už Antalieptės. Knygoje paskelbta daug iki šiol mažai žinomų autorės gyvenimo faktų. 2016 m. išleista dar viena V. Stonytės sudaryta prisiminimų knyga „Ir aš ją pažinojau...: atsiminimai apie Vandą Zaborskaitę“, 2017 m. išleista V. Zaborskaitės publicistinių ir esė tekstų rinktinė „Tekančio laiko ženklai: publicistika, literatūra, amžininkai“.

Parengė LMA Humanitarinių ir socialinių mokslų skyriaus mokslinė sekretorė Aurika Bagdonavičienė.

Naudoti šaltiniai:

1. LMA Humanitarinių ir socialinių mokslų skyriaus archyvinė medžiaga.
2. <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2010-12-27-mire-literaturologe-vanda-zaborskaite/55282>
3. <https://www.rasyk.lt/ivykiai/in-memoriām-vanda-zaborskaite.html>
4. <https://www.vle.lt/Straipsnis/Vanda-Zaborskaite-109815>

Virginijos Valuckienės nuotrauka